

KÖNYVSZEMLE / BOOK REVIEWS

Daniel Kiss (2019): *Modeling Post-Socialist Urbanization The Case of Budapest* (Birkshäuser, Basel, p. 206)

SZABÓ BALÁZS

SZABÓ Balázs: tudományos munkatárs; Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont, Földrajztudományi Intézet; 1112 Budapest, Budaörsi út 45.; szabo.balazs@csfk.mta.hu; <https://orcid.org/0000-0001-7200-106x>

Balázs SZABÓ: *research fellow; Geographical Institute, Research Centre for Astronomy and Earth Sciences; Budaörsi út 45, H-1112 Budapest, Hungary; szabo.balazs@csfk.mta.hu; <https://orcid.org/0000-0001-7200-106x>*

Kiss Dániel munkája, a *Modeling Post-Socialist Urbanization Budapest* példáján keresztül a városfejlődés rendszerváltás utáni két évtizedét mutatja be, ám horizontja egy jóval nagyobb időszakot fog át.

A mű egyik újdonsága a szerző által azonosított három, a város középtávú fejlődését meghatározó narratíva, amelyeket külön fejezetben vizsgál. Az általa felállított narratívák – elméleti konstrukciók, amelyek egy folyamatot, annak összetevőit és a közöttük fennálló összefüggéseket is megmagyarázzák – közül az első kettő, a szocialista örökség és a decentralizáció narratívája közismert, a poszt-szocialista városfejlődéssel foglalkozó tanulmányokban rendre előkerül. A harmadik, a kultúrharcot taglaló rész jóval eredetibb, megkockáztatható, hogy a szerzőhöz is ez a rész állt a legközelebb. Igaz, ebben az esetben különböző értelmiségi csoportok közötti építészeti, esztétikai viták értelmezéséről van szó, ezek viszont egy-egy eseményhez, kulturális intézményhez kapcsolódnak, közös bennük a tradicionális és a modernista álláspont közti ellentét, valamint a hatalommal fennálló viszony; igaz, a narratíva itt alkalmazott definíciójának talán nem felel meg teljes mértékben. A népi-urbánus vitában gyökerező kultúrharc állomásai közül az 1970-es években lezajlott tulipános házak körüli építészeti vitát emeli ki. Ez a hagyomány építészetben játszott szerepét firtató polémia azután a rendszerváltás kezdetén, majd a rákövetkező évtizedekben kapott újra erőre. A szerző öt esetet tárgyal, nem időrendben (és nem derül ki, hogy miért változtatt ezen a logikusnak tűnő sorrendiségen). Köztük van az 1992-es sevillai világkiállítás mára talán leginkább elfeledett ügye, a meg nem valósult Makovecz-féle gellérthegyi nemzeti panteon, az 1996-os expo, valamint az új Nemzeti Színház, illetve a várbeli kormányzati negyed napjainkban is zajló kialakítása. A szerző mindegyik esetben részletesen taglalja a történelmi előzményeket és a jelen kon-

textust, a szereplőket, illetve azt, hogy milyen szinteken folytak ezek a viták (a kormányzattól a kerületig, a szakmai kamarákig stb.).

Az első, a szocializmus örökségére épülő narratívában kerül elő a legtöbb városfejlesztési tudományos elmélet és szerző, a neoweberianus-neomarxista vitától kezdve, a Kornai által elemzett hiánygazdaságon át a szocializmus térhasználatáig sok minden. A fejezet nem pusztán kötelező kört jelent, hiszen egyrészt ezek hiányában valóban nehéz a városfejledeésről beszélni, másrészt a szerző jól fűzi föl saját gondolatmenetére ezeket a vitákat és elméleteket, plasztikus áttekintést nyújt a témáról és tulajdonképpen innen eredezteti a további két narratívát. A szocializmus lakáspolitikája határozta meg az 1989 utáni időszak folyamatait, azzal, hogy a központi lakásépítés és -elosztás kialakított egy olyan városszerkezetet, amelyben a belváros és a lakótelepöv közötti zóna épületállománya jelentősen leromlott, ami hozzájárult a későbbi szuburbanizációhoz, és az új építkezésekhez – amit már a decentralizációs narratíva bemutatása során fejt ki. A kulturális infrastruktúra fejlesztése is elmaradt a korszakban, erre példa a Nemzeti Színház lebontása és az új felépítésének elmaradása, és itt kapcsolódik össze a kultúrharc narratívájával, hiszen az új kulturális beruházások szükségese voltak, felépítésükkel előkerültek az építészeti viták.

A decentralizációs narratíva a rendszerváltás jogi-intézményi környezetének problematikusságát tárgyalja, noha a szerző ez esetben is visszanyúlik a múltba. Például, amikor Nagy-Budapest 1950-es kialakításáról Demszky Gábort idézve állapítja meg, hogy ennek nem szakmai, hanem politikai okai voltak, ugyanakkor azt már nem teszi hozzá, hogy ez így sovány magyarázat, hiszen a város kibővítésének terve fél évszázaddal korábban is létezett már (Szekeres 1996). Mellesleg a környező települések nagyvárosokhoz csatolása Európa-szerte elterjedt gyakorlat volt (Sipos 2002). A városfejledeés ellentmondásosságát a szerző (is) a rendszerváltás idején elfogadott önkormányzati törvény, valamint a főváros esetében a kerületi rendszer hatásának tulajdonítja, amivel nem tér el a szakmai közmegegyezéstől. Az 1990-2010 közötti időszakot három részre tagolja – a fordulópontokat az 1997-es városrendezési terv elfogadása és a 2004-es EU-csatlakozás jelenti –, és leírja, hogy az extenzív városfejledeést hogyan váltja fel a belső struktúrák fejlesztése, majd a harmonizáció időszaka. Mindezeket jelentős épületek megszületésével, városfejlesztési programok megindításával jellemzi. Az első időszakot domináló népességfogyással már az 1989-ben elfogadott Általános Rendezési Terv is számolt (még ha mértékét alá is becsülte), a felépítendő lakásoknak ugyan nagyobb része a lakótelepövben épült, de jelentős hányada már a belvárosi rekonstrukciós területeken is. Ekkor kezdődtek a nagy infrastrukturális fejlesztések, mint a főváros körüli körgyűrű és két új Duna- híd megépítése.

Nem is meglepő, hogy fontosabb új épületeket a második időszakban említ csak, ilyen az első belvárosi *mall*, a Westend City Center és az első posztindusztriális kulturális épületkomplexum, a Millenáris Városközpont. A harmadik időszakból a tervezést emeli ki, de inkább csak bemutatja a 2008-ban elfogadott

„Budapest ITS” által kijelölt fejlesztési területeket, melyek jórészt a Dunára vannak felfűzve.

A könyv kísérletet tesz rá, hogy egy esettanulmányon, a még jelenleg is épülő Corvin-negyed példáján keresztül mutassa be a városfejlődés viszontagságait, valamint a felvázolt narratívákat. Az első kettővel nincs is nehéz dolga, hiszen mind a szocializmus öröksége, mind a rendszerváltás utáni decentralizáció hatása erősen rávetül a városrehabilitáció folyamatára. A kultúrharc viszont inkább csak építészeti, esztétikai kérdésként köszön vissza, nincs speciálisan budapesti jellege, mert a lényege (értékvesztés vs. minőségi javulás) településtől függetlenül a legtöbb buldózeres rehabilitáció esetében előkerül. Nevezetesen, hogy a rossz minőségű régi lakóépület-állomány megtartására, felújítására kell-e fordítani a pénzt (hiszen ezek akkor is fontosak, ha nincs rajtuk műemléki védettség), vagy pedig a korszerű technológiával kell új lakásokat felhúzni, hiszen mégiscsak az emberek számára egészséges életfeltételek biztosítása az alapvető szempont.

A rehabilitáció jellege kapcsán megjegyzi, hogy az 1960-as évek közepén megjelent buldózeres rehabilitáció a Józsefváros közepén végül vadkapitalista körülmények között valósult meg a 2000-es években. Ezt jól kiegészíti, hogy bemutatja az 1965-ös térképet az átépítendő területről, bár sokkal hatásosabb lett volna, ha mellétesz egy ábrát az akkor megvalósult rehabilitációról, majd a negyed mostani állapotáról.

A városrehabilitáció szereplőivel készített interjúk sokat hozzátesznek a történetek megértéséhez, a szerző nem is kíván állást foglalni, nem jelzi, hogy melyik nézőpont áll legközelebb az övéhez. Méltányolható is ez a hozzáállás, igaz, így némi esetben hiányérzet marad az olvasóban. Amikor például a VIII. kerület rekonstrukciós, majd rehabilitációs próbálkozásainak bemutatása során szó esik a korábbi, IX. kerületi rehabilitációról és arról is, hogy az a modell miért nem működhetett a VIII. kerületben. Ennek okaira azonban nem kapunk valódi magyarázatot, mert a szerző egyszerűen elfogadja azokat az állításokat, melyek szerint nem volt befektetői érdeklődés és pénzügyi forrás – miközben az 1990-es évek elején a IX. kerületben sem volt igazán jellemző, hogy ezek rendelkezésre álltak volna (Aczél 2009).

Nagy érdeme a könyvnek az esettanulmány, a Corvin-negyed történetének bemutatása angol nyelven, hiszen így nem csak az (interneten bőven elérhető) befektetői nézőpont ismerhető meg, hanem a helyi sajtóban és közéletben megjelent álláspontok, a dzsentifikációval kapcsolatos kritikák, ahogy az építészeti is, és az úgy szinte minden részlete politikai és gazdasági szálakkal együtt.

Az utószóban is hangsúlyozza a szerző, hogy a könyv egy sajátos periódust mutat be, az 1990-2010 közöttit, amely a kormányváltások ellenére egy összefüggő korszakot jelent. Ezzel együtt a könyv sok kitekintést tartalmaz az ezt megelőző és ezt követő korszakra is, hiszen több társadalmi-gazdasági folyamat átível a vizsgálat fókuszában lévő két évtizeden. Ezt a húsz évet a hatalomgyakorlás központosítása keretezi. A rendszerváltás után a központosított államot felváltotta

az 1990-es évek deregulációja, és az inga 2010 után szinte törvényszerűen kilengett a másik irányba, az újabb központosítás felé. Ebben az esetben – bár a lezárt időszak bemutatására irányuló szándék érhető – sajnálatos, hogy ezen a ponton a szerző befejezi a könyvet, mert a 2010 utáni központosítási időszak is igen sok kérdést vet fel.

A könyvet rengeteg fotó, térkép, ábra (összesen 122) teszi szemléletessé. Bőven szerepelnek köztük a szerző által feltehetően fontosnak tartott, Budapest beépítési sűrűségét, fejlesztési terveit tartalmazó, a fejlesztési dokumentumokból kimásolt térképek, amelyek így a nagyközönség számára is elérhetővé válnak. Megkockáztatható, hogy leginkább ez volt a cél a szerepeltetésükkel, mert az elemzésükre többnyire nem került sor. A fő fejezetek végén (illetve aztán egy külön rövid fejezetben is) szereplő, kétoldalas, bonyolult kapcsolási rajzhoz hasonló absztrakt modellek feltüntetik az összes említett folyamatot, de ezek az ábrák olyan részletesek, hogy feltehetően csak a szerző látja át őket.

Alapos munka született a főváros egy fontos korszakáról, ami nem csak a szakemberek számára érthető és élvezhető olvasmány, hanem mindazoknak, akik követik a budapesti társadalmi-politikai eseményeket. A város fejlődését meghatározó események végigkövethetők a jól rendszerezett műben, a köztük lévő összefüggéseket, a szereplők vagy akár a jogi-gazdasági környezet változását a szerző részletesen kifejti.

Irodalom

- Aczél G. (2009): *Kalandozások Urbanisztikában*. Pallas Kiadó, Budapest
- Sipos A. (2002): *Városi agglomerációk és közigazgatási határok Közép-Európában, 1850–1950*. Tanulmányok Budapest múltjából 30., 49–91.
- Szekeres J. (1996): *Nagy-Budapest kialakulásának előzményei*. Tanulmányok Budapest múltjából 25., 269–314.